

آنه ماری شیمل ، مولوی شناس ف

پروفسور آنه ماری شیمل دانشمند عالیمقام آلمانی در آخرین ماههای هشتاد سالگی خوددنیار را

بدرود گفت؛ وگرنه، به جای آنکه امروز از نبودنش اندوهگین باشیم دو سه ماه دیگر هشتادو

یک سالگی اش را به او تبریک می گفتیم. درگذشت شیمل ضایعه بزرگی است برای

جامعه خاورشناسان دنیا. عمر درازی را صرف تحقیق درباره ادیان، خاصه دینهای مردمان شبه

قاره وعالم اسلام کرد و در کنار آن چه از راه کتاب و چه با مسافرتهای متعدد خود با فرهنگ

و ادب وآداب و رسوم ملل مختلف از آفریقا گرفته تا خاورمیانه آشنایی عمیق یافت و این دانش

وآشنایی از او دایرهالمعارف مجسمی به وجود آورد که به کمک حافظه بسیار قوی خود هر

لحظه آماده بود تا ساعتها درباره هر موضوعی که از او در این زمینهها خواسته شود سخن

گوید وشنونده را به دهها کتاب و مقاله ارجاع دهد. آنه ماری شیمل صاحب تألیفات

بی شماریست که تعداد آنها از صد می گذرد.(۱) این آثار بیشتر به زبانهای آلمانی و انگلیسی و

گاهی به ترکی نوشته شده و از تصحیح کتاب (مانند سیرت ابن خفیف) تا تألیف و ترجمه را در

بر می گیرد .

این دانشمند بزرگ در آوریل ۱۹۲۲ در ارفورت آلمان به دنیا آمد، در نوزده سالگی در

رشته مطالعات اسلامی موفق به اخذ درجه دکتری از دانشگاه برلین شد (۱۹۴۱ میلادی). پس

از جنگ دوم جهانی به دانشگاه ماربورگ آمریکا رفت و در آنجا با مقام استادیار رشته مطالعات

اسلامی خدمات دانشگاهی خود را آغاز کرد. از سال ۱۹۵۴ تا ۱۹۵۹ با سمت استاد تاریخ ادیان

در دانشگاه آنکارای ترکیه به تدریس پرداخت. سپس به آلمان بازگشت و در دانشگاه بُن

خدمات آموزشی و پژوهشی خود را ادامه داد. در سال 1967 به دانشگاه هاروارد آمریکا رفت و

اولین دانشمندی بود که رشته مطالعات هند و اسلام را در آن دانشگاه تأسیس کرد و تا

زمان بازنشستگی در این دانشگاه به تدریس اشتغال داشت. وقتی میرچا الیاده (Mircea

Eliade) در اوایل سال ۱۹۸۶ درگذشت، شیمل به جای او بر مسند مدیریت مرکز بین‌المللی

تاریخ ادیان نشست. مناصب علمی پروفیسور شیمل محدود به همین چند مورد نیست. «او مدتی

ریاست انجمن جهانی علوم دینی، عضویت آکادمی سلطنتی علوم هلند در ادبیات (از سال

۱۹۸۱)، عضویت آکادمی ایالت راین وست فالن آلمان، عضویت آکادمی علوم و هنر آمریکا (از

سال ۱۹۸۷)، کارشناس موزه هنر نیویورک در خوشنویسی (از سال 1981 و ویراستار و

مؤلف بخش مربوط به اسلام دایرةالمعارف عربی در ادیان (از سال ۱۹۸۱ - تا «1986 را نیز

برعهده داشت. (۲)

خدمات او به عالم اسلام سبب شد تا چندین دانشگاه و مجامع مختلف علمی به او

دکترای افتخاری بدهند و چندین مدال علمی را نیز نصیب خود سازد :

الف نشان‌ها

1- جایزه فریدریش روکرت آلمان (۱۹۶۵).

2- نشان ستاره قائد اعظم پاکستان (۱۹۶۵).

3- جایزه یوهان هاینریش فوس (۱۹۸۰)

4- مدال صلیب، نشان درجه یک جمهوری فدرال آلمان (۱۹۸۰)

5- نشان درجه اول «بوندس فردینس کروتیس (Bundesverdienst) آلمان (۱۹۸۱).

6- بزرگترین نشان مردمی پاکستان به نام «هلال امتیاز» (۱۹۸۴).

7- مدال «لوی دالاویدا (Levi)» - della (vida) از دانشگاه کالیفرنیا (۱۹۸۷).

8- نشان صلیب بزرگ آلمان با نشان لیاقت، آلمان (۱۹۸۹).

9- جایزه «لئوپولد یوکاس» دانشگاه توبنیگن آلمان (۱۹۹۲)

10- جایزه ترجمه از مرکز تعلیم زبان ترکی (Toemer)

11- مدال ایرسیکا IRCICA، از مرکز تحقیقات بین‌المللی تاریخ، هنر و فرهنگ اسلامی ترکیه.

12- مدال وقف‌شناسان ترکیه.

13- جایزه صلح اتحادیه ناشران و کتابفروشان آلمان (۱۹۹۵).

14- «نشان دوستی» جمهوری ازبکستان (۲۰۰۲)

ب. دکترای افتخاری

1- دکترای افتخاری از دانشگاه سند (۱۹۷۵)

2- دکترای افتخاری دانشگاه قائد اعظم (1977)

3- دکترای افتخاری دانشگاه پیشاور (1978)

4- دکترای افتخاری دانشگاه اوپسالای سوئد (۱۹۸۵)

5- دکترای افتخاری دانشگاه سلجوق قونیه (۱۹۸۸)

6- دانشگاه تهران (۱۳۷۷ = 1998 شمسی)

7- دانشگاه الزهراء تهران (2002 = 1381 شمسی).

پروفسور فقید، آنه ماری شیمل، علاوه بر زبان های انگلیسی و آلمانی که کتابها و مقالات خود

را بیشتر به این دو زبان نوشته است به زبان های فرانسه، فارسی، عربی، ترکی، اردو، سندی و

بنگالی نیز احاطه داشت و آثار وی نشان می دهد که وی به کمال سهولت می توانسته است متون

قدیم و جدید را به این زبانها، خاصه فارسی و عربی، بخواند و در آثاری که به این زبان هانوشته

شده به تحقیق پردازد. و حتی از آنها به انگلیسی و آلمانی ترجمه کند. از نکات جالب درباره

این بانوی دانشمند آنکه او گاهی آثار خود را از آلمانی به انگلیسی و یا برعکس ترجمه می کرده

است و البته اتفاق می افتاده است که ترجمه با اصل کتاب گاهی از نظر برخی

مطالب تفاوت هایی پیدا کند. از آثار شیمل کتابها و مقالات متعددی به زبان فارسی تا امروز

ترجمه و منتشر شده است که به ترتیب تاریخ انتشار چاپ اول عبارتند از :

1- شکوه شمس، سیری در آثار و افکار مولانا ترجمه حسن لاهوتی (۱۳۶۷)

2- خوشنویسی و فرهنگ اسلامی ترجمه دکتر اسدالله آزاد (1368)

3- ادبیات اسلامی هند، ترجمه یعقوب آژند (۱۳۷۳)

4- ابعاد عرفانی اسلام ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی (۱۳۷۴)

5- درآمدی بر اسلام ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی (۱۳۷۴)

6- نام‌های اسلامی ترجمه گیتی آرین (۱۳۷۶)

7- تبیین آیات خداوند، نگاهی پدیدار شناسانه به اسلام، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی

8- من بادم و تو آتش ترجمه دکتر فریدون بدره‌ای (۱۳۷۷)

9- زن در عرفان و تصوف اسلامی. ترجمه فریده مهدوی دامغانی (۱۳۷۹)

10- محمد رسول خدا (ص) ترجمه حسن لاهوتی (زیر چاپ).

البته نباید فراموش کرد که دوست دانشمند جناب دکتر توفیق سبحانی کتاب سیرت

ابن خفیف، تصحیح شادروان شیمل (1945)، را پس از رفع اغلاط و ترجمه مقدمه پروفیسور

شیمل در سال ۱۳۶۳ در تهران منتشر کردند که به این ترتیب مجموع آثاری که از این بانوی

دانشمند در ایران انتشار یافته است به یازده عنوان می‌رسد. در اینجا دو نکته را باید یادآور شد:

یکی اینکه آثار دیگری نیز از پروفیسور شیمل به صورت مقاله بیشتر در مجله‌های کلک قدیم و

کیهان اندیشه نیز منتشر شده است و دوّم اینکه انتشار کتاب شکوه شمس بود که نام این

محقق عالیقدر را در ایران بر سرزبان‌ها انداخت و گرنه تا قبل از آن جز معدودی از خواص کسی

در ایران آنه ماری شیمل را نمی‌شناخت.

واقعیت آنستکه، شیمل هرگز در عمر پر برکت هشتاد ساله خود فرصت نکرد تا از نزدیک

بایران و ایرانیان و فرهنگ کهنسال این سرزمین دانشمند پرور آشنایی پیدا کند. حال آنکه از

دهها

سال قبل با همسایگان ما خاصه ترک‌ها و پاکستانی‌ها مراودات فرهنگی بسیار نزدیک داشت و در میان آنها ایام طولانی زندگی کرده بود. همین امر سبب شده است تا به جای آنکه درباره بزرگان ادب و عرفان سرزمین ما کتاب‌های مستقل بنگارد و به تحقیقات دامنه‌داری در این زمینه پردازد. شرح افکار و آراء محمد اقبال لاهوری و یونس امره شاعر عارف ترک پردازد.

چنانکه در شرح احوال پروفیسور شیمل می‌خوانیم وی از اولین سال‌هایی که به تحصیل در دبیرستان می‌پردازد به خواندن زبان عربی مشغول می‌شود (۳) ولی نمی‌دانیم که زبان فارسی را کجا آموخته است. با این وصف، گرچه زبان فارسی را اندکی به سختی تکلم می‌کرد، متون قدیم و جدید فارسی را به سهولت می‌خواند و درک می‌کرد و شواهد فراوانی در آثارش از سخن‌گویان و پژوهندگان و دانشمندان ایرانی به زبان‌های انگلیسی و آلمانی ترجمه و نقل کرده گواه

روشن این مدعا است. نیز در شرح احوال او می‌خوانیم که اولین بار از راه خواندن ترجمه‌های منظوم روکرت (R) د (ckert) به زبان آلمانی با نام و شعر مولانا جلال الدین محمد بلخی، عارف و شاعر شهیر ایران، آشنا می‌شود. پس از آن مطالعه ترجمه انگلیسی غزلیات مولانا جلال الدین اثر مثنوی‌شناس بزرگ انگلیسی، رینولد آلن نیکلسون (۱۹۵۲)، شعله شوق تحقیق در آثار و

افکار مولانا جلال الدین محمد بلخی را در دل او برمی افروزد (۴) و سبب می شود که مختصر پس انداز خود را که از راه کار اجباری به دست آورده بود تبدیل به دوره هشت جلدی مثنوی معنوی، تصحیح، ترجمه و شرح نیکلسون کند. (۵) و آن را مونس همیشگی خود سازد. طبیعی است که مطالعه تحقیق در مثنوی معنوی، علاوه بر دانش قرآنی و ضرورت احاطه بر احادیث و تاریخ اسلام، نیاز به فرا گرفتن زبان فارسی و برتر از آن تسلط بر تصوّف و ادب و فرهنگ ایران زمین دارد و چنانکه آثار یاد شده پروفیسور شیمل نشان می دهد این بانوی دانشمند برای درک سخنان مولانا جلال الدین محمد بلخی و شناختن و بیان اندیشه های والای عارفانه او به مطالعه در آثار فارسی و عربی می پردازد و وسعت این مطالعات به او امکان می دهد که با اکابر از عارفان و اعظم از شاعران و نویسندگان ایران زمین آشنایی پیدا کند؛ اما جز درباره مولانا جلال الدین بلخی و حلاج که شیمل اندیشه های او را نیز ارج می دهد، کتاب مستقل درباره دیگر عارفان و سرایندهگان ایران ننوشته است. بنابراین، به نظر نگارنده آشنایی شیمل با فرهنگ و ادب ایران زمین نیز خاسته از عشق او به مولانا جلال الدین است و این عشق بود که او را به وادی بی کرانه مطالعات ایرانی و فارسی کشانید و او را با آثار و افکار ده ها تن از عارفان و شاعران ما آشنا ساخت و گرنه ما، جز در این اواخر، هرگز بر آن نشدیم که این محقق و الامقام را به سوی خود کشیم و یا وسایل تحقیق درباره ادب و فرهنگ خود را در اروپا یا آمریکا در اختیار وی قرار

دهیم .

پروفسور شیمیل، چنانکه شنیده‌ام، دوباره پیش از انقلاب، به صورت توریست، و بقول امروزی‌ها

«گردشگر»، به ایران آمده و دو سه روزی مانده است و پس از انقلاب، همانطور که عرض کردم

پس از انتشار شکوه شمس، یکبار به دعوت وزارت خارجه (۱۳۶۹) چند روزی به ایران آمد و

یک روز و یک شب را هم در مشهد سپری کرد. سپس در سال ۱۳۷۷ برای دریافت دکترای

افتخاری سفری کوتاه به ایران کرد و آخرین بار نیز، مهر ماه امسال بود که برای شرکت

در همایش «عرفان پلی میان فرهنگ‌ها» (۶) و دریافت دکترای افتخاری از دانشگاه الزّهرا به

ایران آمد؛ و طی اقامت چند روزه خود در انجمن حکمت و فلسفه ایران (شنبه ۲۰ مهرماه ۸۱)

و در جلسه پایانی همایش «عرفان پلی میان فرهنگ‌ها» که اختصاص به تجلیل از مقام علمی

پروفسور شیمیل داشت به سخنرانی پرداخت. یادش خوش و روانش شاد که زبانش درباره

فرهنگ و ادب ایران زمین و معارف اسلامی جز به صدق باز نمی‌شد و تحقیقاتش در این

زمینه‌ها، چنانکه دیده‌ایم، جز از سر اخلاص نبود. پروفسور آنه ماری شیمیل به سبب تحقیقات

فراوان خود برگردن ما ایرانیان حق عظیم دارد. برای حُسن ختام مقاله، سه بیت از مثنوی را

که وی به شعر آزادانگلیسی ترجمه کرده است تقدیم می‌دارد. (۷)

6 .teews eb lliw rettib si taht Ila EVOL HGUORHT

5 .dlog eb lliw reppoc si taht Ila evol hguorhT

7 eniW tserup ot nrut IliW sgerd Ila evol hguorhT

3 enicidem ot nrut Iliw niap Ila evol hguorhT

4 .evila emoceb Ila Iliw daed eht evol hguorhT

5 !evals a otni nrut Iliw gnik eht evol hguorhT

از محبت تلخ‌ها شیرین شود

از محبت مس‌ها زرین شود

از محبت دُردها صافی شود

از محبت دَردها شافی شود

از محبت مرده زنده می کنند

از محبت شاه بنده می کنند. (۸)

خدمات پروفیسور شیمیل به عالم اسلام و به فرهنگ ایران زمین فراموش شدنی نیست کوشش های چهل پنجاه ساله او چه به صورت کتاب و چه مقاله و چه به صورت سخنرانی در کلاس های درس و مجامع علمی بین المللی، که تعدادش از حد شمار بیرون است، سبب شده تا غربیان به نحوی صحیح و منطقی و دور از تعصبات دینی و نژادی باورها و اندیشه ها و اعتقادات ما را ارج دهند و افزون بر آن، راه را برای تحقیقات فراوان دیگر پیش پای دیگر غربیان محقق و دانشوری که از طریق خواندن آثار و شنیدن سخنرانیهای او جذب فرهنگ اسلامی و ایرانی شده اند، بیش از پیش روشن ساخته است .

مشهد مقدس - ۱۸/۱۱/۸۱

1) ر ک: «کتابشناسی آثار پروفسور آنه ماری شیمل»، نوشته دکتر خسرو ناقد، در آنه ماری

شیمل، افسانه‌خوان عرفان، تهران، ۱۳۸۱، ص ۵۹ - ۴۹. نیز، رک ابعاد عرفانی اسلام، ص ۱۶ -

. ۱۹

2) ر ک: افسانه‌خوان عرفان، پروفسور آنه ماری شیمل، ص ۱۷ به بعد، بخصوص ص 23 - ۲۴.

3) ر ک: آن ماری شیمل، شکوه شمس، سیری در آثار و افکار مولانا، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۷،

ص پانزده به بعد .

4) ر ک: رینولد الین نیکلسون، جان جان، منتخباتی از دیوان شمس، همراه با ترجمه انگلیسی

وتوضیحات، ترجمه فارسی حسن لاهوتی، تهران، 1381.

5) ر ک: شکوه شمس، پیشین، پیشگفتار، ص ۲ به بعد .

6) این همایش به همت مؤسسه توسعه دانش و پژوهش ایران، انجمن حکمت و فلسفه ایران و

مرکزگفتگوی تمدن‌ها در روزهای ۲۲ و ۲۳ مهر ماه ۱۳۸۱ در تالار علامه امینی در دانشگاه

تهران برگزار شد و چند مؤسسه علمی دیگر نیز در برگزاری آن سهم داشتند. رک: دریاچه

دانش»، ش ۱، مهر ماه ۸۱.